

การประเมินโครงการบริการสุขภาพช่องปาก

ผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี

EVALUATION OF ORAL HEALTH SERVICE PROJECT AMONG PRISONERS IN CHONBURI CENTRAL PRISON

พนิดา ชุมจันทร์

โรงพยาบาลบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

Panida Chumchandra

Banbung Hospital, Chonburi

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงประเมินเพื่อประเมินผลโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีครอบคลุมด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ในการศึกษาเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ต้องขังที่รับบริการทันตสาธารณสุขที่ดำเนินการโดยกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลบ้านบึง ในปี พ.ศ. 2565 จำนวน 393 คน เลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายจากรายชื่อผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการตรวจฟันเชิงรุก และในการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้ทำการเก็บข้อมูลจาก ผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข ผู้บัญชาการเรือนจำ บุคลากรฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง และตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ จำนวน 38 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามแนวคำถามการสนทนากลุ่ม และแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตของโครงการอยู่ในระดับมาก ($M=4.41$, $SD=0.35$; $M=4.10$, $SD=0.22$; $M=4.00$, $SD=0.18$; $M=4.18$, $SD=0.17$) ผู้ต้องขังเห็นความสำคัญและต้องการเข้ารับบริการสุขภาพช่องปาก พื้นที่ให้บริการ อุปกรณ์และบุคลากรมีความเหมาะสม แนวทางการดำเนินงานมีความเหมาะสม ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้น ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่าทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและมีความต้องการให้มีการดูแลสุขภาพช่องปากในกลุ่มผู้ต้องขัง ทรัพยากรสำหรับการดำเนินงานมีพร้อมบางส่วน แต่ควรมีการพิจารณาจำนวนบุคลากรทางด้านทันตสาธารณสุขให้เพียงพอต่อการให้บริการ การดำเนินงานเป็นไปตามแผนการที่วางไว้ ผู้ต้องขังและบุคลากรเข้าใจแนวทางการเข้ารับบริการเป็นอย่างดี ผลการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ แต่ยังมีความต้องการให้มีการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการให้บริการ

คำสำคัญ : การประเมินโครงการ, การบริการสุขภาพช่องปาก, ผู้ต้องขัง

Abstract

This evaluation research aims to evaluate Oral Health Service Project among Prisoners in Chonburi Central Prison in terms of context, input, process, and product. The research sample of quantitative research was 393 prisoners who received oral health services conducted by Dental department of Banbung Hospital year 2022. Simple random sampling from prisoners' name lists who received active dental investigation service was used. Thirty-eight key informants included dental staffs, prison warden, welfare prison officers, and prison volunteers. Research instrument consisted of questionnaire, focus group guideline questions, and in-depth interview guideline questions. Descriptive statistics which are frequency, percentage, average, and standard deviation were used for quantitative analysis and content analysis was used for qualitative analysis. Quantitative research results revealed that the level of prisoners' opinion toward context, input, process, and output of the project were high level (M=4.41, SD=0.35; M=4.10, SD=0.22; M=4.00, SD=0.18; M=4.18, SD=0.17). Prisoners aware and needed oral health service. Service area, medical materials, and staffs were suit for service. Oral health service plan was appropriate for promote the better oral health in prisoners. Qualitative research results showed that all partners aware and needed oral health service for prisoners. Oral health service resources were quite sufficient, but the number of oral health staffs should be considering serving the adequate service. The project was conducted as planned. The prisoners and staffs clearly understand service guideline. The project output reached the objectives, but the continuous service is still required. Related partners should use this research result as guideline to develop the better service

Keywords : Project Evaluation, Oral health service, Prisoners

บทนำ

สุขภาพช่องปากมีความสำคัญต่อสุขภาพโดยรวมของบุคคล ผู้ที่มีสุขภาพช่องปากที่ดีคือผู้ที่ปราศจากโรคในช่องปาก เช่น โรคเหงือก โรคฟัน โรคเมะเร็ง และอื่นๆ การดูแลสุขภาพช่องปากเป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นประจำสำหรับบุคคลทั่วไปการดูแลสุขภาพช่องปากไม่ใช่เรื่องยากเนื่องจากสามารถเข้าถึงบริการทางด้านทันตสาธารณสุขได้ทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน แต่การเข้าถึงบริการทางด้านทันตสาธารณสุขมีข้อจำกัดในบุคคลบางกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ต้องขัง ส่งผลให้บุคคลเหล่านี้ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพช่องปาก จากสถิติผู้ต้องขังราชทัณฑ์ทั่วประเทศของกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 พบว่าจำนวนผู้ต้องขังมีมากถึง 264,601 คน (Department of Corrections, n.d.) และเมื่อพิจารณาสภาวะสุขภาพช่องปากของผู้ต้องขัง พบว่าผู้ต้องขังมากกว่าร้อยละ 80 มีปัญหาสุขภาพฟันและช่องปาก โดยโรคฟันผุ และโรคปริทันต์มีอุบัติการณ์ระดับที่สูง (Hfocus, n.d.) แต่ผู้ต้องขังหลายคนกลับไม่เคยได้รับบริการทันตกรรมในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา (Watthanasaeen et al., 2017)

โครงการ “ราชทัณฑ์ปันสุข ทำความดี เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี พระราชทานความช่วยเหลือทั้งแก่ผู้ต้องขังและประชาชนทั่วไปให้สามารถเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข โดยมีการเปิดโครงการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2562 (Thairath Online, n.d.) การให้บริการทางทันตสาธารณสุขเป็นมิติหนึ่งของสุขภาพที่ได้รับการผลักดันภายใต้โครงการนี้ โดยกรมอนามัย ร่วมกับภาคีเครือข่ายขับเคลื่อนโครงการจัดบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขัง โดยมีกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลบ้านบึงเป็นหน่วยงานหนึ่งที่เป็นภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพช่องปากของผู้ต้องขัง โดยให้บริการทันตกรรมเคลื่อนที่ในเรือนจำ ได้แก่ บริการอุดฟัน ขูดหินปูน และถอนฟัน รวมทั้งมีการอบรมพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ (อสรจ.) เพื่อช่วยเหลือผู้ต้องขังในการดูแลสุขภาพช่องปากด้วย

การจัดโครงการโดยทั่วไป อาจมีการประเมินผล การจัดโครงการในด้านความพึงพอใจของผู้รับบริการ ข้อมูลที่ได้ช่วยสะท้อนให้เห็นความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้เข้าร่วมโครงการได้บางส่วน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการประเมินที่หลากหลายครอบคลุมกระบวนการทำงานในทุกมิติ ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่จึงได้มีการนำโมเดลการประเมินมาใช้ในการประเมินให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น โมเดลการประเมินหนึ่งที่ได้รับคความนิยม เพราะช่วยให้เห็นมิติการประเมินที่หลากหลายคือ CIPP Model (Stufflebeam & Zhang, 2017) ซึ่งเป็นการประเมินที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีจุดมุ่งเน้นสำคัญคือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การประเมินเพื่อให้ได้สารสนเทศดังกล่าวมุ่งประเมิน 4 ด้าน คือ 1) การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนที่จะลงมือดำเนินโครงการเกี่ยวข้องกับความต้องการหรือความจำเป็นของผู้ได้รับผลประโยชน์ สิ้นทรัพย์ที่มี และปัญหาภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมในการประเมิน 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินสิ่งนำเข้าเพื่อการวางแผนการเลือกกลยุทธ์ที่จะตอบสนองต่อความจำเป็นและจะต้องมีความเป็นไปได้ ตลอดจนงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับแผนงาน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมไปถึงเทคโนโลยี เพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสม ความเพียงพอของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินในระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องของการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับ การควบคุมติดตาม เอกสาร และกิจกรรมต่างๆ และ 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น โดยอาศัยข้อมูลรายงานผลที่ได้จากการประเมินสภาพแวดล้อม ปัจจัยเบื้องต้น และกระบวนการร่วมด้วย รวมถึงการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาสุขภาพช่องปากที่ผู้ต้องขังต้องเผชิญทั้งในเรื่องของคราบหินปูน ฟันผุ ปวดฟัน หรือปัญหาสุขภาพช่องปากอื่นๆ ได้รับการแก้ไขด้วยการให้บริการทันตกรรมจากกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลบ้านบึง จังหวัดชลบุรี อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การให้บริการดังกล่าวดำเนินการต่อเนื่องมา สักระยะหนึ่ง และมีแนวโน้มที่จะมีการดำเนินงานต่อเนื่อง ไปอีกในอนาคต ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานได้ประสิทธิผล และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจประเมิน โครงการให้บริการทันตกรรมในผู้ต้องขังเรือนจำกลาง ชลบุรี โดยใช้การประเมินรูปแบบ CIPP Model เพื่อนำ ผลการประเมินที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบ การให้บริการทันตสาธารณสุขในเรือนจำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี กับผู้รับบริการ ทำให้ผู้รับบริการมีสุขภาพ ช่องปากที่ดีขึ้น มีความรู้เบื้องต้นในการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเอง ได้รับการติดตามเฝ้าระวังภาวะสุขภาพช่องปากอย่างต่อเนื่อง รวมถึงผลการวิจัยที่ได้สามารถใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินการ ให้กับหน่วยงานอื่นที่สนใจ

วัตถุประสงค์

เพื่อประเมินผลโครงการบริการสุขภาพช่องปาก ผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

กรอบแนวคิด

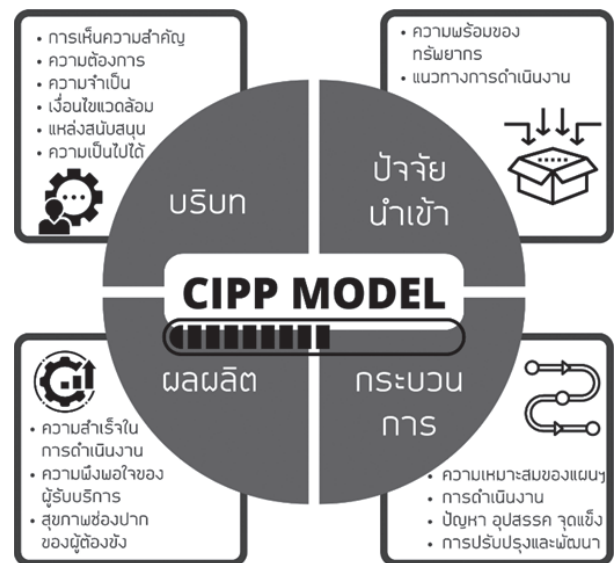
รูปแบบการประเมิน CIPP Model (Stufflebeam & Zhang, 2017) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีมิติ การประเมินครอบคลุม 4 ด้าน ประกอบด้วย การประเมิน บริบท (Context) ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) กรอบแนวคิด การวิจัยแสดงดังภาพที่ 1

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทบทวนข้อมูลผลการให้บริการทันตกรรม ในผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ทำให้สามารถนำมาวางแผนพัฒนาและปรับปรุงได้ อย่างเป็นระบบ
2. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาช่วยสะท้อนจุดแข็ง และจุดที่ควรปรับปรุงในการดำเนินงานที่ผ่านมา ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานด้านทันตสาธารณสุขจึงสามารถนำข้อมูล ดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้นได้
3. ผู้ต้องขังมีสุขภาพช่องปากที่ดี สามารถดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองได้อย่างเหมาะสม

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยประเมินผล (Evaluation Research) โครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือน จำกลางชลบุรี ด้วยรูปแบบการประเมิน CIPP Model และ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ระหว่าง การวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการประเมินโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับกรณีวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร คือ ผู้ต้องขังที่รับบริการทันตสาธารณสุข ที่ดำเนินการโดยกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลบ้านบึง ในปี พ.ศ. 2565 จำนวน 3,821 คน (สถิติผู้ต้องขังในเรือนจำกลางชลบุรี ปี พ.ศ. 2565)

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ต้องขังที่รับบริการทันตสาธารณสุข ที่ดำเนินการโดยกลุ่มงานทันตกรรม โรงพยาบาลบ้านบึง ในปี พ.ศ. 2565 จำนวน 400 คน กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973 cited in Srisatidharakul, 2020) โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนตัวอย่างขั้นต่ำเท่ากับ 362 คน แต่เพื่อป้องกันกรณีข้อมูลสูญหายหรือไม่ครบถ้วนจึงเพิ่มขนาดตัวอย่างอีกร้อยละ 10 และปัดให้เป็นจำนวนเต็ม จึงได้จำนวนตัวอย่างทั้งหมด 400 คน เลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยสุ่มด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์จากรายชื่อผู้ต้องขังที่เข้ารับบริการตรวจฟันเชิงรุก

ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) ผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข 12 คน 2) ผู้บัญชาการเรือนจำ 1 คน 3) บุคลากรฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง 14 คน และ 4) ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ (อสรจ.) 11 คน

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการวิจัยมีทั้งหมด 3 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีสำหรับผู้ต้องขัง แบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) ข้อมูลทั่วไป มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบและเติมคำตอบ จำนวน 5 ข้อ สอบถามเกี่ยวกับอายุ ระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำ วุฒิกการศึกษาสูงสุด แดนที่สังกัด และบริการที่ได้รับ 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ 5 หมายถึง เห็นด้วยข้อความที่ระบุมากที่สุด จนถึง 1 หมายถึง เห็นด้วยข้อความที่ระบุ น้อยที่สุด โดยข้อคำถามในด้านบริบทมีจำนวน 6 ข้อ ด้านปัจจัยนำเข้าจำนวน 5 ข้อ ด้านกระบวนการจำนวน 5 ข้อ และด้านผลผลิตจำนวน 6 ข้อ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นข้อคำถามแบบเติมคำตอบจำนวน 1 ข้อ

ฉบับที่ 2 แนวคำถามการสนทนากลุ่ม ใช้สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข บุคลากรฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขังและตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ

(อสรจ.) โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบและเติมคำตอบ จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำ เพศ อายุ และประสบการณ์ที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำ 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี จำแนกเป็น 4 ด้าน โดยข้อคำถามในด้านบริบทมีจำนวน 6 ข้อ ด้านปัจจัยนำเข้าจำนวน 6 ข้อ ด้านกระบวนการจำนวน 7 ข้อ และด้านผลผลิตจำนวน 4 ข้อ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นข้อคำถามแบบเติมคำตอบจำนวน 1 ข้อ

ฉบับที่ 3 แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สำหรับผู้บัญชาการเรือนจำ โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

1) ข้อมูลพื้นฐาน มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบเลือกตอบและเติมคำตอบ จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน และประสบการณ์การมีส่วนร่วมกับการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำ 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี จำแนกเป็น 4 ด้าน โดยข้อคำถามในด้านบริบทมีจำนวน 6 ข้อ ด้านปัจจัยนำเข้าจำนวน 6 ข้อ ด้านกระบวนการจำนวน 7 ข้อ และด้านผลผลิตจำนวน 4 ข้อ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นข้อคำถามแบบเติมคำตอบจำนวน 1 ข้อ

เครื่องมือทั้ง 3 ฉบับพัฒนาขึ้นตามประเด็นการประเมินรูปแบบ CIPP Model จากนั้นผู้วิจัยได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พิจารณาความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า item-objective congruence (IOC) มากกว่า 0.50 ส่วนข้อคำถามบางข้อที่ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นแต่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ผู้วิจัยจะปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงนำแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีสำหรับผู้ต้องขัง (สำหรับเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ) ไปทดลองใช้กับ

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน นำข้อมูลที่ได้มาหาค่าความเที่ยง ด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) พบว่าข้อคำถามในด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตมีค่าความเที่ยงอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ ($r=0.69, 0.89, 0.88, 0.82$ ตามลำดับ)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ทำหนังสือถึงผู้บัญชาการเรือนจำกลางชลบุรี เพื่อขออนุญาตดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล

2) ยื่นเสนอโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการจริยธรรม สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชลบุรี เพื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของการศึกษา รายละเอียดและขอความยินยอมให้ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้รับการรับรองระหว่างวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2565 ถึง 27 มีนาคม พ.ศ. 2566 โดยมีเลขที่หนังสือรับรอง คือ 013-2565

3) รวบรวมรายชื่อผู้ต้องขังที่รับบริการทันตกรรมในปี พ.ศ. 2565 สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณและกำหนดรายชื่อผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ

4) อธิบายชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยให้ผู้เข้าร่วมวิจัยทราบ

5) แจกแบบสอบถามให้กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ต้องขังที่รับบริการทันตกรรมในปี พ.ศ. 2565 ผ่านทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายพยาบาลของเรือนจำ ขอรับแบบสอบถามคืนและตรวจสอบความเรียบร้อยของแบบสอบถาม ซึ่งดำเนินการในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2565

6) นัดหมายเพื่อขอจัดการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข บุคลากรฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขังและอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ (อสรจ.) โดยใช้แนวคำถามการสนทนากลุ่ม

7) ทำการสัมภาษณ์ผู้บัญชาการเรือนจำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ข้อมูลเชิงปริมาณ ตรวจสอบความสมบูรณ์ และความถูกต้องของข้อมูลก่อนจะนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2) ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่บันทึกมาจัดระบบจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปผลจากข้อมูลที่วิเคราะห์ได้

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่ 1 กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีที่ตอบแบบสอบถามครบถ้วนสมบูรณ์ จำนวน 393 คน (ร้อยละ 98.25) อายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 36.68) วุฒิการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 35.37) ส่วนใหญ่อยู่ในเรือนจำมาแล้ว 1-10 ปี (ร้อยละ 88.80) ผู้ต้องขังจากทุกแดนเข้ารับบริการสุขภาพช่องปากแต่ส่วนใหญ่สังกัดพื้นที่ในแดน 4 (ร้อยละ 25.70) เมื่อพิจารณาตามการบริการที่จัดให้ 3 บริการหลักซึ่งผู้ต้องขังสามารถรับบริการได้มากกว่า 1 บริการ พบว่ามีผู้เข้ารับบริการถอนฟันจำนวน 358 ราย (ร้อยละ 91.09) ขูดหินปูนจำนวน 76 ราย (ร้อยละ 19.34) และอุดฟันจำนวน 70 ราย (ร้อยละ 17.81)

ส่วนที่ 2 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี จำนวน 38 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุข จำนวน 12 คน บุคลากรฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง จำนวน 14 คน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ (อสรจ.) จำนวน 11 คน และผู้บัญชาการเรือนจำ จำนวน 1 คน

2. ผลการประเมินโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นข้อมูลที่ได้จากผู้ต้องขังผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีมีความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($M=4.18, SD=0.28$) โดยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิตของโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีอยู่ในระดับมากทุกรายการ ($M=4.41, SD=0.35; M=4.10, SD=0.22; M=4.00, SD=0.18; M=4.18, SD=0.17$ ตามลำดับ) ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี (n=393)

รายการ	M	SD	ความหมาย
ด้านบริบท	4.41	0.35	มาก
1) สุขภาพช่องปากมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของท่าน	4.69	0.61	มากที่สุด
2) ท่านควรได้รับการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างต่อเนื่อง	4.74	0.54	มากที่สุด
3) สภาพแวดล้อมของท่านเป็นอุปสรรคในการดูแลสุขภาพช่องปาก	3.93	1.03	มาก
4) การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีข้อจำกัด	4.05	0.92	มาก
5) ท่านพร้อมให้ความร่วมมือในการดูแลสุขภาพช่องปากโดยบุคลากรสาธารณสุข	4.70	0.60	มากที่สุด
6) การกำหนดวันเวลาให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำไว้อย่างชัดเจนช่วยให้ท่านดูแลสุขภาพช่องปากได้ต่อเนื่อง	4.37	0.88	มาก
ด้านปัจจัยนำเข้า	4.10	0.22	มาก
1) พื้นที่ให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีความเหมาะสม	4.11	0.93	มาก
2) อุปกรณ์ที่ใช้ในการให้บริการเพียงพอต่อจำนวนผู้รับบริการ	3.92	1.06	มาก
3) บุคลากรที่ให้บริการมีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการ	3.98	0.93	มาก
4) บุคลากรมีความรู้และความชำนาญในการให้บริการ	4.47	0.72	มาก
5) บุคลากรด้านอื่นๆ มาช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน	4.02	1.00	มาก
ด้านกระบวนการ	4.00	0.18	มาก
1) ท่านทราบแนวทางการเข้ารับบริการสุขภาพช่องปาก	4.13	0.89	มาก
2) ท่านทราบช่องทางในการติดต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการให้บริการสุขภาพช่องปาก	4.02	1.02	มาก
3) ท่านได้รับการบริการสุขภาพช่องปากตามวันเวลาที่กำหนด	4.06	0.89	มาก
4) ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ติดตามการรับบริการสุขภาพช่องปากของท่านเป็นระยะ	3.68	1.14	มาก
5) ท่านสามารถให้คำแนะนำกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การให้บริการสุขภาพช่องปากมีประสิทธิภาพ	4.09	1.02	มาก
ด้านผลผลิต	4.18	0.17	มาก
1) ท่านได้รับการด้านสุขภาพช่องปากอย่างครบถ้วน	4.02	0.98	มาก
2) ท่านได้รับการบริการสุขภาพช่องปากที่มีคุณภาพ	4.23	0.87	มาก
3) ท่านพึงพอใจกับการได้รับการบริการสุขภาพช่องปาก	4.33	0.82	มาก
4) สุขภาพช่องปากของท่านดีขึ้น	4.39	0.69	มาก
5) ท่านรู้วิธีดูแลช่องปากอย่างเหมาะสม	4.13	0.96	มาก
6) ท่านสามารถให้คำแนะนำคนใกล้ชิดในการดูแลสุขภาพช่องปากได้	3.98	1.07	มาก
ภาพรวม	4.18	0.28	มาก

ผู้ต้องขังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ ต้องการให้มีการบริการสุขภาพช่องปากให้ผู้ต้องขังเป็นประจำ และมีความถี่ในการให้บริการเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องขังมีโอกาสได้รับคำปรึกษาและรับการดูแลรักษาสุขภาพช่องปากอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังมีจำนวนมากทำให้การให้บริการจำเป็นต้องพิจารณาจากความจำเป็นเร่งด่วน ส่งผลให้ผู้ต้องขังบางรายอาจยังไม่ได้รับบริการที่ครบถ้วนตามความต้องการ ยังมีผู้ต้องขังบางส่วนต้องการได้รับการอุดฟันและขูดหินปูนเพิ่มเติม รวมทั้งมีความประสงค์ให้มีการบริการอื่นๆ เพิ่มเติมในอนาคต เช่น การทำฟันปลอม จัดฟัน เคลือบฟัน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นผลการประเมินที่ได้จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งจำแนกประเด็นตามปัจจัยทั้ง 4 ด้าน ได้ดังนี้

1) ด้านบริบท พบว่า สุขภาพช่องปากมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การดูแลสุขภาพช่องปากในกลุ่มผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากเป็นปัญหาสุขภาพที่พบมากที่สุดแต่ผู้ต้องขังกลับขาดโอกาสในการเข้ารับบริการ อีกทั้งเป็นปัญหาที่นำมาซึ่งความเจ็บปวดทรมานร่างกาย ความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวัน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ผู้ต้องขังจึงมีความต้องการบริการสุขภาพช่องปากและพร้อมให้ความร่วมมือในการดูแลสุขภาพช่องปากโดยบุคลากรสาธารณสุขเพื่อบรรเทาและยุติความเจ็บปวดอันเกิดจากปัญหาสุขภาพช่องปาก รวมถึงต้องการเรียนรู้วิธีการดูแลสุขภาพช่องปากควบคู่กับการดูแลสุขภาพทางกายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคหรือภาวะแทรกซ้อน ทำให้ผู้ต้องขังสามารถอยู่ในเรือนจำได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้สภาพแวดล้อมของเรือนจำเหมาะกับการจัดบริการสุขภาพช่องปาก เนื่องจากมีการจัดบุคลากร อุปกรณ์ สถานที่พร้อมและเหมาะสมกับการให้บริการ โดยมีหน่วยงานราชการ สาธารณสุขจังหวัด และโรงพยาบาลแม่ข่ายเป็นแหล่งสนับสนุนทางด้านทรัพยากรที่จะสนับสนุนให้บริการสุขภาพช่องปากสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

และหากได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานแพทย์ สาธารณสุข และความร่วมมือจากหลายฝ่ายจะทำให้การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง ดังคำกล่าวบางส่วนต่อไปนี้

“สำคัญ เนื่องจากเป็นปัญหาสุขภาพที่ได้พบได้มากที่สุดใเรือนจำเป็นอันดับต้นๆ ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ได้รับบริการที่น้อยมากในอดีต ปัจจุบันมีการให้บริการที่ครอบคลุมทำให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพที่ดีขึ้น (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1)”

“การดูแลสุขภาพช่องปากในกลุ่มผู้ต้องขังเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากช่องปากเป็นอวัยวะที่ใช้ในการบดเคี้ยวและนำสารอาหารเข้าสู่ร่างกาย ทำให้ผู้ต้องขังได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอ จึงจำเป็นต้องดูแลสุขภาพช่องปากอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้โรค/ภาวะเจ็บป่วยในช่องปากอาจนำมาสู่การเจ็บป่วยที่สำคัญอื่นๆ เช่น โรคหัวใจมาติก (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2)”

“ผู้ต้องขังถือเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความต้องการขั้นพื้นฐานเหมือนบุคคลทั่วไป ดังนั้นจึงควรได้รับการอย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงบริการสุขภาพช่องปาก (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3)”

“สภาพแวดล้อมของเรือนจำมีความเหมาะสมต่อการจัดบริการสุขภาพช่องปาก เนื่องจากโครงการราชทัณฑ์ปันสุข ได้มีการจัดห้องทันตกรรม เครื่องมือ อุปกรณ์ทางการแพทย์อย่างเพียงพอ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4)”

“แหล่งสนับสนุนด้านทรัพยากรที่จะทำให้งานบริการสุขภาพช่องปากสำเร็จตามเป้าหมายประกอบด้วยแหล่งสนับสนุนด้านบุคลากรทางการแพทย์ ด้านเครื่องมือแพทย์ ด้านงบประมาณ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5)”

2) ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ควรมีการจัดสรรหรือจัดจ้างทันตบุคลากรเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อการให้บริการและสอดคล้องกับจำนวนผู้ต้องขัง โดยอาจขอการสนับสนุนจากเครือข่ายหรือคณะกรรมการประสานงานสาธารณสุขจังหวัด และควรมีทันตบุคลากรประจำสังกัดกรมราชทัณฑ์โดยเฉพาะ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานทันตสาธารณสุขมีความรู้ความชำนาญเหมาะสมกับ

การให้บริการ แต่ในส่วนของคุณคลากรฝ่ายสวัสดิการ ผู้ต้องขัง และตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ (อสจร.) เห็นควรให้ได้รับการสนับสนุนความรู้ความชำนาญเพิ่มเติมจากหน่วยงานสาธารณสุขหรือหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ โดยควรมีการอบรมพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนงานหัตถการที่ทันสมัย การดูแลสุขภาพช่องปาก ข้อจำกัดเกี่ยวกับโรคประจำตัว การจัดการในกรณีฉุกเฉิน เช่น การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในด้านงบประมาณพบว่าการให้บริการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหลายภาคส่วนทั้งจากโครงการราชทัณฑ์ ปันสุข กรมราชทัณฑ์ โรงพยาบาลแม่ข่าย ซึ่งเพียงพอต่อการสนับสนุนด้านบุคลากร เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำหัตถการ วัสดุอุปกรณ์ทางการแพทย์ แต่งบประมาณด้านวัสดุสิ้นเปลืองอาจยังไม่เพียงพอเนื่องจากต้องดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการบริการสุขภาพมีความเห็นว่าการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้เหมาะสมตามที่โรงพยาบาลแม่ข่ายกำหนด แต่ควรมีการเตรียมอุปกรณ์สำหรับการจัดทำฟันปลอมและอุปกรณ์การตรวจแบบส่งต่อหน้างานเพิ่มเติมทางด้านหน่วยงานสนับสนุนพบว่าการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำได้รับการสนับสนุนจากกรมราชทัณฑ์ โรงพยาบาลแม่ข่าย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) โรงพยาบาลในเขตอำเภอ สำนักงานมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) และหน่วยงานด้านสาธารณสุขอื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรี อย่างไรก็ตามควรมีส่วนงานที่เชี่ยวชาญเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาสนับสนุนการทำงานเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถจัดเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง ส่วนในเรื่องแผนงานพบว่าการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีการวางแผนประจำปีก่อนเริ่มโครงการเพื่อเตรียมบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมสำหรับการให้บริการ มีการติดต่อประสานงานกับโรงพยาบาลแม่ข่าย หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังคำกล่าวบางส่วนต่อไปนี้

“บุคลากรไม่เพียงพอเนื่องจากจากการตรวจสุขภาพปากและฟันของทางหน่วยงานภายนอกนั้น มีผู้ต้องขังจำนวนมากคนที่ต้องได้รับการรักษาดูแลฟัน ประกอบกับมีผู้ต้องขังเข้าใหม่ในแต่ละวันจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้ทางสถานพยาบาลควรประสานกับโรงพยาบาลแม่ข่ายเพื่อดำเนินการต่อไป (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6)”

“ควรให้มีการจัดอบรมอย่างต่อเนื่องและเป็นการให้ความรู้กับผู้ต้องขังเข้าใหม่และเป็นการรณรงค์ให้ผู้ต้องขังหันมาใส่ใจสุขภาพช่องปากกันมากขึ้นด้วย (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7)”

“งบประมาณในการบริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำส่วนมากเป็นด้านเครื่องมือแพทย์ แต่ยังคงขาดแคลนด้านกำลังคน (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8)”

“มีการจัดเตรียมวัสดุได้อย่างเหมาะสม แต่ควรเตรียมวัสดุในการทำฟันปลอมเพิ่มเติม (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9)”

“การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีการวางแผนการดำเนินงานไว้ตามตารางและมีการติดตาม/ประสานงานกับโรงพยาบาลแม่ข่ายอย่างต่อเนื่อง (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10)”

3) ด้านกระบวนการ พบว่า แผนการดำเนินงานการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีความเหมาะสมจากการประเมินผลจากสถานพยาบาลเรือนจำ โดยมีการกำหนดวัน เวลา และจำนวนผู้ให้บริการและผู้รับบริการอย่างชัดเจน และมีกระบวนการคัดกรองจัดลำดับความรุนแรงของอาการเพื่อให้บริการตามความจำเป็นเร่งด่วน ทำให้ผู้ต้องขังได้รับการบริการสุขภาพช่องปากตามวันเวลาที่กำหนด และทราบแนวทางการเข้ารับบริการสุขภาพช่องปาก รวมทั้งสามารถให้คำแนะนำกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การให้บริการสุขภาพช่องปากมีประสิทธิภาพ การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำสามารถดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ มีบางครั้งที่เกิดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังไม่แน่นอน เนื่องจากการเข้าและออกจากเรือนจำ การโยกย้ายดินแดน การเบิกตัวผู้ต้องขังล่าช้า เจ้าหน้าที่

และอุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ รวมทั้ง การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เมื่อพบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน จะมีการจัดบันทึกเพื่อนำมาพูดคุยหาแนวทางในการแก้ไข ทุกครั้ง และแจ้งอาสาสมัครสาธารณสุขเรือนจำ (อสรจ.) เพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป การให้บริการสุขภาพช่องปาก ในเรือนจำในครั้งนี้มี การเตรียมความพร้อมรับความเสี่ยง ที่อาจเกิดขึ้น ในส่วนของความเสี่ยงจาก COVID-19 ทางเรือนจำมีมาตรการในการปฏิบัติเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ผู้ต้องขังได้รับวัคซีนครบถ้วน ในกรณีที่เกิดภาวะฉุกเฉินระหว่างให้บริการจะมีทันตแพทย์ บริหารจัดการปัญหาและส่งต่อไปโรงพยาบาล และมีการอบรมการช่วยฟื้นคืนชีพขั้นพื้นฐาน (CPR) ให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกปี จุดแข็งของการให้บริการสุขภาพช่องปาก ในเรือนจำครั้งนี้ คือ แผนงานและการประสานงาน ที่มีประสิทธิภาพ การได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ จากหน่วยงานด้านสาธารณสุข และความร่วมมือจาก ทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นทีมของโรงพยาบาลแม่ข่าย (โรงพยาบาลบ้านบึง) และบุคลากรภายในเรือนจำ การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำครั้งนี้ควรปรับปรุง และพัฒนาโดยการเพิ่มบุคลากร อุปกรณ์ และพื้นที่ สำหรับให้บริการให้สอดคล้องกับจำนวนผู้เข้ารับบริการ เพิ่มบริการทำฟันปลอม ติดต่อขอการสนับสนุนด้าน บุคลากรจากโรงพยาบาลและหน่วยงานอื่น ๆ พัฒนาระบบ ลงข้อมูลเพื่อจำแนกประเภทผู้ต้องขัง กำหนดให้มี บัตรประจำตัวผู้ป่วยแนบไว้ด้วยเสมอ กรณีที่ผู้ต้องขัง มีโรคประจำตัว ปรับปรุงระบบระบายอากาศเพื่อการบริการ งานฟุ้งกระจาย และแจกอุปกรณ์ดูแลช่องปากสำหรับผู้ต้องขัง ดังคำกล่าวบางส่วนต่อไปนี้

“แผนการดำเนินงานการให้บริการสุขภาพช่องปาก ในเรือนจำมีความเหมาะสม ผู้ต้องขังได้รับการบริการที่มี คุณภาพ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11)”

“มีการติดตามปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน โดยการคัดกรองผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องรับบริการ สุขภาพช่องปาก และมีการจัดคิวความเร่งด่วนตาม

ความเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีการติดตามการรักษา อย่างต่อเนื่อง ในรายที่มีปัญหา (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12)”

“มีการเตรียมความพร้อมโดยการปรับเปลี่ยน แผนการให้บริการอย่างเหมาะสม เช่น กรณีการระบาดของ โควิด-19 คัดกรองเฉพาะรายที่มีภาวะฉุกเฉินส่งต่อไป รับบริการที่โรงพยาบาลแม่ข่าย เพื่อป้องกันการแพร่ระบาด (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13)”

4) ด้านผลผลิต พบว่า การให้บริการสุขภาพช่องปาก ในเรือนจำครั้งนี้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สังเกตได้จากจำนวนผู้ต้องขังที่ได้รับบริการเป็นไปตาม เป้าหมาย ผู้ต้องขังรู้สึกพึงพอใจกับการให้บริการสุขภาพ ช่องปาก เนื่องจากสามารถเข้าถึงบริการที่ครอบคลุม ได้รับการรักษาที่ต่อเนื่องตรงจุด ครอบคลุมปัญหาสุขภาพช่อง ปาก ทั้งผู้ต้องขังทุกคน และต้องการให้มีการจัดบริการ อย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาภาพรวม สุขภาพช่องปากของ ผู้ต้องขังดีขึ้น อาการเหงือกบวมเป็นหนองดีขึ้นหลังจาก การถอนฟัน มีผู้ต้องขังที่มาขอรับยาแก้ปวดฟันจำนวนลดลง สามารถรับประทานอาหารได้สะดวก ได้รับความรู้และ คำแนะนำเรื่องการดูแลสุขภาพช่องปาก ใส่ใจดูแลสุขภาพ ช่องปากของตนเองมากขึ้น การให้บริการสุขภาพช่องปาก ในเรือนจำครั้งนี้มีผลสำเร็จโดยได้รับความช่วยเหลือจาก หน่วยงานด้านสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญกับการบริการ สุขภาพช่องปาก เกิดความร่วมมือที่ตระหว่างเรือนจำและ โรงพยาบาล ดังคำกล่าวบางส่วนต่อไปนี้

“ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ สิ่งที่สะท้อนให้เห็น คือ ผู้ต้องขังออกพบแพทย์ที่มีอาการ ปวดฟันน้อยลง (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14)”

“สำเร็จ ผู้ต้องขังมีสุขภาพฟันที่ดีขึ้น (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 15)”

“พึงพอใจ เพราะได้รับการที่ครอบคลุม ทั้งถึง ทุกคน (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16)”

“โดยภาพรวมผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการให้ บริการเนื่องจากได้รับการดูแลเหมาะสม จากทีมแพทย์ ที่มีความรู้ความชำนาญ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17)”

อภิปรายผล

การประเมินโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรีจากความคิดเห็นของผู้ต้องขังและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้านซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การประเมินบริบท พบว่า ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทของโครงการฯ อยู่ในระดับมาก ($M = 4.41$, $SD=0.35$) ปัญหาสุขภาพช่องปากนำไปสู่ความเจ็บปวดทำให้เกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตประจำวัน และเป็นปัญหาสุขภาพที่พบได้มากที่สุดใ้เรือนจำ สุขภาพช่องปากจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ควรได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ต้องขังพร้อมให้ความร่วมมือในการดูแลสุขภาพช่องปาก แต่ด้วยสภาพแวดล้อมในเรือนจำทำให้ผู้ต้องขังมีความยากลำบากในการดูแลสุขภาพช่องปากของตน และไม่สามารถเข้าถึงบริการทันตกรรมจากภายนอกได้ สอดคล้องกับ Watthanasaeen et al. (2017) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากกับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำกลาง พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปากอยู่ในระดับต่ำ แต่มีเจตคติในการดูแลสุขภาพช่องปากอยู่ในระดับสูง และสุขภาพช่องปากมีผลกระทบกับการทำกิจวัตรประจำวันอยู่บ้าง จะเห็นได้ว่าโครงการบริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นที่ต้องการของผู้ต้องขังเมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมของเรือนจำ พบว่า มีความเหมาะสมในการจัดบริการสุขภาพช่องปาก

การประเมินปัจจัยนำเข้า พบว่า ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าของโครงการฯ อยู่ในระดับมาก ($M = 4.10$, $SD=0.22$) การให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีการวางแผนงานประจำปีก่อนเริ่มโครงการเพื่อเตรียมบุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมสำหรับการให้บริการ มีการติดต่อและประสานงานกับโรงพยาบาลแม่ข่าย หน่วยงาน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยการดำเนินงานได้รับการสนับสนุนงบประมาณและ

การสนับสนุนด้านอื่นๆ จากหลายภาคส่วน บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีความรู้ความชำนาญเหมาะสมกับการให้บริการ แต่ยังคงมีความประสงค์ที่จะได้รับการอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์มีการจัดเตรียมไว้อย่างเหมาะสมตามที่โรงพยาบาลแม่ข่ายกำหนด แต่อาจยังไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้รับบริการ อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ ผู้ต้องขังมีจำนวนมากและยังมีความต้องการได้รับการดูแลสุขภาพช่องปากอย่างต่อเนื่อง เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ให้บริการแล้วจึงไม่เพียงพอกับผู้รับบริการ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นว่าควรมีการเพิ่มบุคลากรเฉพาะทางโดยประจำอยู่ในหน่วยงานต่างๆ ของกรมราชทัณฑ์ด้วย อย่างไรก็ตาม ประเด็นดังกล่าวเป็นข้อจำกัดหนึ่งที่เกิดขึ้นกับการบริการด้านสุขภาพภายในเรือนจำ เนื่องจากความรับผิดชอบหลักของเรือนจำคือการควบคุมผู้ต้องขัง การดูแลคุณภาพชีวิตและสุขภาพของผู้ต้องขังจึงเป็นภารกิจรอง บุคลากรที่ทำงานด้านสาธารณสุขเป็นเพียงฝ่ายสนับสนุน เมื่อผู้ต้องขังมีจำนวนมากทำให้อัตรากำลังไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน บุคลากรด้านสาธารณสุขต้องทำงานในส่วนอื่นนอกเหนือจากงานในส่วนของตน หลายเรือนจำจึงขาดแคลนแพทย์ที่เข้าตรวจรักษาผู้ต้องขัง (Kantawong & Rotsakoonpanit, 2020)

การประเมินกระบวนการ พบว่า ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการของโครงการฯ อยู่ในระดับมาก ($M = 4.00$, $SD=0.18$) แผนการดำเนินงานการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำมีประสิทธิภาพเหมาะสมและได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผู้ต้องขังจึงได้รับการบริการที่ครบถ้วนครอบคลุมตามปัญหาสุขภาพช่องปาก แต่ในบางครั้งการดำเนินงานอาจติดขัดและล่าช้าเนื่องจากปัญหาอุปสรรคต่างๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังไม่แน่นอน การเบิกตัวผู้ต้องขังล่าช้า เจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Piaseu et al. (2022) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบและการปรับตัว ในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 กรณีทัศนสถาน และชุมชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อทางลบในการเข้าถึงบริการสุขภาพเนื่องจาก จำนวนผู้ติดเชื้อภายในเรือนจำเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดความแออัดในสถานพยาบาล ทัศนสถานต้องมีการจัดเตรียมพื้นที่เรือนจำเป็นโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ในเรือนจำต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติงาน โดยทางเรือนจำมีการเตรียมความพร้อมสำหรับความเสี่ยงเนื่องจากสถานการณ์ COVID-19 โดยมีการใช้มาตรการเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ผู้ต้องขังได้รับวัคซีนครบถ้วนในกรณีฉุกเฉินอื่น ๆ เช่น ผู้รับบริการมีภาวะฉุกเฉินระหว่างให้บริการจะมีทันตแพทย์บริหารจัดการปัญหาและส่งต่อผู้รับบริการไปโรงพยาบาล และมีการอบรมการช่วยฟื้นคืนชีพขั้นพื้นฐาน (CPR) ให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกปี ทั้งนี้ทางเรือนจำมีการบันทึกปัญหาและอุปสรรคที่พบทุกครั้งเพื่อนำมาพูดคุยหาแนวทางในการแก้ไข สิ่งที่ควรปรับปรุงและพัฒนาในการให้บริการครั้งนี้คือ เพิ่มบุคลากร อุปกรณ์ และพื้นที่สำหรับให้บริการ พัฒนาระบบลงข้อมูลเพื่อจำแนกประเภทผู้ต้องขัง กำหนดให้มีการแนบบัตรประจำตัวผู้ป่วยด้วยเสมอ ปรับระบบระบายอากาศเพื่อขยายการบริการงานฟุ้งกระจาย แจกอุปกรณ์ดูแลช่องปากสำหรับผู้ต้องขัง เช่น ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แก้วน้ำ เป็นต้น

การประเมินผลผลิต พบว่า ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นเกี่ยวกับผลผลิตของโครงการฯ อยู่ในระดับมาก ($M = 4.18$, $SD = 0.17$) ผู้ต้องขังได้รับบริการสุขภาพช่องปากตามเป้าหมาย มีสุขภาพช่องปากที่ดีขึ้นเนื่องจากได้รับการรักษาที่ต่อเนื่อง ทำให้หายจากความเจ็บปวด ไม่ต้องทรมานจากปัญหาสุขภาพช่องปากและฟัน สามารถรับประทานอาหารได้สะดวก รู้วิธีดูแลช่องปากที่ถูกต้อง ใส่ใจดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองมากขึ้น ผู้ต้องขังจึงพึงพอใจกับการให้บริการสุขภาพช่องปากในครั้งนี้

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Puektes et al. (2017) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาสถานพยาบาลแดนหญิงในเรือนจำ พบว่า มาตรฐานผลลัพธ์จากการจัดบริการด้านสุขภาพในแดนหญิงพิจารณาจากความพึงพอใจในการจัดบริการสุขภาพ ผู้ต้องขังมีความรู้ ความเข้าใจในภาวะสุขภาพ อุบัติการณ์โรคติดต่อรายใหม่ที่ลดลง และผู้ต้องขังได้รับการคัดกรองโรคมะเร็งจำนวนผ่านเกณฑ์ชีวิต ดังนั้นเมื่อพิจารณาผลการประเมินผลผลิตของโครงการบริการสุขภาพช่องปาก จึงถือได้ว่าการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำครั้งนี้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้

สรุปผล

การวิจัยเชิงประเมินนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลโครงการบริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังเรือนจำกลางชลบุรี ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการบริการสุขภาพช่องปากเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อผู้ต้องขัง ทั้งในมุมมองของผู้รับบริการและมุมมองของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายจึงมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าควรสนับสนุนให้มีการให้บริการสุขภาพช่องปากในเรือนจำ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมในการดำเนินงานพบว่าภายในเรือนจำมีการจัดพื้นที่การให้บริการอย่างเป็นสัดส่วนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้จัดเตรียมอุปกรณ์การดำเนินงานต่างๆ เพื่อให้เกิดความพร้อมในการให้บริการ รวมทั้งมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทุกขั้นตอนการดำเนินงาน แต่ฝ่ายตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง มีการประสานการทำงานระหว่างทีม ร่วมมือร่วมใจกันเพื่อให้งานบรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ ทำให้สามารถจัดบริการสุขภาพช่องปากได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้ต้องขังได้รับบริการสุขภาพช่องปากตามที่ต้องการ เกิดความรู้สึกรับพึงพอใจ และต้องการให้มีการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม

ในมุมมองของผู้ปฏิบัติงานบางส่วนมีความเห็นว่าควรพิจารณาเพิ่มจำนวนบุคลากรทางด้านทันตสาธารณสุข เพื่อให้สามารถรองรับการขยายการดำเนินงานไปยัง การบริการอื่นๆ รวมทั้งควรมีการอบรมให้ความรู้เป็นระยะ เพื่อให้บุคลากรในเรือนจำสามารถให้คำแนะนำผู้ต้องขัง เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพช่องปากเบื้องต้นได้ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เห็นถึงความสำคัญและจุดแข็ง ของการดำเนินงาน ขณะเดียวกันก็ทำให้รับทราบถึง ปัญหาอุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาการให้บริการให้ ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ ควรนำผลที่ได้จากการประเมินครั้งนี้ ไปใช้ในการพัฒนาการให้บริการครั้งต่อไป เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการประเมินสามารถนำไปใช้ประกอบการสื่อสารกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ เรือนจำกลางชลบุรี โรงพยาบาลแม่ข่าย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) โรงพยาบาลในเขตอำเภอ สำนักงานมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) เพื่อพัฒนาความร่วมมือในการให้บริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

บริบทการให้บริการสุขภาพช่องปากผู้ต้องขังอาจมีความแตกต่างกันไป ดังนั้น หากมีการวิเคราะห์สังเคราะห์ ข้อมูลการให้บริการทางทันตสาธารณสุขกับผู้ต้องขังจากหลากหลายบริบท เช่น การให้บริการโดยการเคลื่อนย้ายผู้ต้องขังมายังหน่วยบริการ การให้บริการ ณ ตำแหน่งที่ตั้งของผู้ต้องขัง หรือการให้บริการที่จัดตั้งขึ้นชั่วคราวเป็นกรณีเฉพาะในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง จะช่วยให้สามารถพัฒนาโมเดลหรือรูปแบบการให้บริการที่เหมาะสม ซึ่ง

หน่วยงานอื่นๆ ที่อาจไม่ได้มีประสบการณ์ในการดำเนินงาน โดยตรงสามารถนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- Department of Corrections. (n.d.). *Prisoners' Statistical report in Thailand*. Retrieved May 14, 2022, from http://www.correct.go.th/rt103pdf/report_result.php?date=2022-05-01&report= (in Thai)
- Hfocus. (n.d.). *More than 80% of prisoners have oral health problem: Tooth decay and periodontitis are the most prevalent disease*. Retrieved May 14, 2022, from <https://www.hfocus.org/content/2020/01/18282> (in Thai)
- Kantawong, N. & Rotsakoonpanit, C. (2020). *Manual of Oral Health Service in Prison (1st edition)*. Bureau of Dental Health, Department of Health, Ministry of Public Health. (in Thai)
- Piaseu, N., Junda, T., Sanongdej, W., Kraithaworn, P., Tantiprasoplap, S., Noinam, S., Keawpugdee, J., Kongcheep, S., Krongthaeo, S., Gaesawahong, R., & Srisuk, W. (2022). *Impacts and Resilience in Covid-19 Pandemic: Case study of Prison and Communities in Bangkok*. Bangkok: Health Systems Research Institute. (in Thai)
- Puektes, S., Sawasdipanich, N., Khasemophas, D., Lohacheewa, S., Thongpaiboon, P., Rojanaprasert, P., Chankhao, C., Roykulcharoen, V., Sriyaporn, A., & Chawmathagit, C. (2017). *Analysis of Approaches to Improving the Healthcare*

- Facility for Women's Inmates. *Thai Journal of Nursing Council*, 32(1), 94-114. (in Thai)
- Srisatidnarukul, B. (2020). *Effect size, power analysis, optimal sample size calculations using G*Power software*. Chulalongkorn University Printing House. (in Thai)
- Stufflebeam, D. L., & Zhang, G. (2017). *The CIPP evaluation model: How to evaluate for improvement and accountability*. Guilford Publications.
- Thairath Online. (n.d.). *Good Health Good Heart*. Retrieved May 14, 2022, from <https://www.thairath.co.th/news/local/2082315> (in Thai)
- Wattanasasen, S., Jantthapa, A., Tanigo, G., Panyaphou, S., & Inkla, P. (2017). Associations between oral health behaviors and oral health related quality of life among prisoners in KhonKaen central prison. *Thai Dental Nurse Journal*, 28(1), 101-113. (in Thai)